

Володимир Тухлян



Після гріхопадіння Господь в Раю звертається до людини словами: «Адаме, де ти»? Цим питанням Він кличе людину, а вона чує Його голос у своєму серці. Одним із діяльних виявів серця людини є совість. Існує багато думок про те, що таке совість, якою вона повинна бути та як її сприймати, проте не викликає заперечень те, що совість має кожна без винятку людина.

Цей Божественний вогник жевріє у серцях людей від моменту їх народження і аж до смерті. Проте кожен по-своєму чує цей голос у серці. Для одних вона звучить надто вимогливо (скрупульозність), а для інших – спокійно і тихо (ляксизм). У цій статті розглянемо поняття совісті а також зупинимось на проблемах, в які людина, внаслідок своєї гріховності, може потрапити.

Термін «совість» походить від старослов'янського «со-відати» (спізнати). Згідно зі святоотцівською традицією, совість є найважливішим чинником буття людини. Як навчає авва Доротей, «Коли Бог сотворив людину, то Він посіяв у ній щось божественне, немовби якийсь помисел, який має в собі, подібно до іскри, і світло, і тепло. Цей помисел, який просвічує розум і показує йому, що добре, а що зле, називається совістю, а вона є природним законом». Звідси стає зрозумілим те, що совість дарована не для того, щоб її впродовж життя «глушити», а для того, щоб завдяки їй мати змогу відрізнити добро від зла, а також впевнено крокувати дорогою, яку приготував Господь.

В кожній людині живе внутрішній голос, який заохочує її до певних дій, або застерігає: «Це ти повинен робити, а це – ні», а після здійснення вчинку хвалить або докоряє: «Це ти зробив правильно, а це ти не повинен був робити». Цей голос совісті по-іншому називається голосом сумління. Своїм сумлінням ми, мов лакмусовим папірцем, оцінюємо наші вчинки. Внаслідок цього наше сумління, мов турботлива мати, щодня, щогодини

радить, спонукує та закликає жити чесно та справедливо. Другий Ватиканський Собор навчає: «Сумління є найінтимнішим і найпотаємнішим центром людини, святилищем, у якому вона є сама з Богом і де Його голос промовляє». Пильно прислухаючись до голосу свого сумління, людина бере на себе відповідальність за свої уявлення про добро та зло, послуговуючись якими здійснює моральний вибір. Тому сумління часто називають моральним компасом особистості. В одних людей цей компас розвинутий надто чутливо, а в інших навпаки – збайдужіло. До перших належать особи, які мають вузьке, тобто скрупульозне сумління, а в других переважає широке, ляксічне сумління.

Скрупульозність (фр. *scrupule* – сумнів) – це сумніви, які викликають глибокий неспокій, оскільки, на думку скрупулянта, вони можуть образити Бога. Важке почуття вини у скрупулянтів – наслідок деструктивного сумління і неправильної моральної оцінки, адже все, що має хоча б найменший знак гріха, пригнічує їх крихке сумління. В осіб, які схильні до скрупульозності, неначе діють незалежні один від одного закони: один – це закон емоцій, другий – закон розуму. Між ними існує велика стіна, через що бракує взаємних контактів. І навіть якщо розум підказує скрупулянтові, що його думки, слова і вчинки не є гріхом, то емоції наказують йому думати про щось зовсім протилежне.

Як же відрізнити скрупульозність від справжнього сумління? Людина, яка керується правильним сумлінням, кожен гріх сприймає дуже болісно, оскільки були зіпсовані взаємини з Богом. Натомість скрупулянт надто сильно зосереджується на власному «Я». Він бореться з гріхом, але тільки для того, щоб отримати духовний комфорт. Тому він часто вступає у суперечку з священником в плані гріхів під час сповіді, бідкається і нарікає на духовні проблеми, які, здається, переслідують тільки його. Скрупульозність можна порівняти з маленьким камінчиком, який потрапив у взуття, і будь-який рух з ним стає болісним. Однак проблема полягає в тому, що цього камінчика насправді нема, хоч пішоходу може здаватися щось зовсім протилежне. У житті таких осіб часто домінує страх та непевність, тому конче слід навчитися правильно розрізнити голос свого сумління, щоб жити повноцінно.

Емоційну сферу сама особа не здатна вилікувати. Для цього їй потрібен духовний керівник, тому найперше, що слід зробити, – зізнатися йому в тому, що існує проблема перебільшувати свої гріхи. Саме Христовий священник є тим, хто допоможе витягнути той камінчик, який для себе створила особа. Наступний крок полягає у тому, щоб втілювати поради священника у життя, тобто цілковито йому довіряти. Іноді цього вистачає, оскільки, щоб позбавитися «гордого тирана сумління», – достатньо щирого смирення. Третій крок полягає в тому, щоб цілеспрямовано продовжувати боротьбу. Звичайно, траплятимуться падіння, але в цей момент потрібно пам'ятати про велике Боже милосердя і любов, Який «Так полюбив світ, що Сина свого єдиного родного дав...» (Йо 3,16). Дотримуючись таких простих, а з іншого боку, класичних вказівок, можна

ліквідувати цей камінчик, який непомітно дошкуляє сумлінню. Скрупульозність можна порівняти до пов'язки, яка лежить на здоровому оці. Вилікувати – не вилікує, а ось нашкодити – точно може.

Протилежно дивляться на свої гріхи особи з широким, тобто ляксичним, сумлінням. Під терміном «ляксизм» (походить від лат. *laxus*, що означає «широкий, поблажливий») в історії католицької моралі розуміють слабку свідомість, яка призводить до недотримання морального закону, вірячи в те, що такого закону взагалі не існує. Принцип такий: якщо з совістю не можна домовитися, то її треба приспати. До напоширеніших причин такої поведінки належать випадки духовного збайдужіння або неправильного сприймання Бога. Часто Його сприймають як далекого і незацікавленого людиною старця, який ловить людей на гарячому і за це їх карає. За останні роки відбулися грандіозні зміни у сферах науки і техніки. Завдяки стрімкому стрибку техніки кульгає мораль. Якщо раніше фрази: «Ти безсовісний», «Де твоя совість?», «Совість спить» доводили людей до глибокого аналізу, то зараз ці вислови стають ледь не компліментом. Але не можна у цьому звинувачувати тільки техногенний розвиток, бо за цим стоїть проблема у самій людині, а точніше – її сумлінні.

Ляксисти потребують духовного наставника, який би допоміг їм усвідомити проблемність всієї ситуації. Адже жити на «широку ногу» здається легко, та що буде далі? Зрештою, саме це питання: «А що далі?» повинно бути квінтесенцією всієї терапії. Наступний крок полягає в тому, щоб читати Святе Письмо і Житіє Святих. Саме в цих книгах показано глибокі приклади любові, милосердя і гуманності, чого не можна побачити в стрічках соціальних мереж чи на шпальтах популярних газет. Третій крок полягає в тому, щоб робити іспит сумління. Добре робити іспит сумління перед сповіддю, та ще краще – робити його щоденно. Яскравим прикладом цього є американський діяч Бенджамін Франклін. Впродовж життя він у своєму щоденнику записував кожен прожитий день. Це допомагає вповні побачити свої вчинки, бо для того, щоб вирішити проблему, слід її усвідомити, а щоденне роздумування чи записування прожитого дня не забариться із плодами. Якщо хтось відчуває збайдужіння у своїх гріхах, а «обіцянка поправитись» зводиться тільки до того, щоб промовити молитву, то це є очевидний знак ляксичного сумління, якого заради повноцінного життя варто позбутись.

Скрупульозність і ляксизм – дві крайності однієї сутності гріха, бо якщо перший боїться Божого суду, то інший не зважає на Божу любов. Якщо в скрупулянтів домінує емоційна сфера, то в інших – розумова. Для того, щоб жити в гармонії із своїм сумлінням, слід позбавитися дефектів, які скуйовджують наше життя, бо справжня совість завжди є в гармонії зі Святим Духом: «Я кажу в Христі правду, не обманюю, як свідчить мені моя совість у Святім Дусі» (Рим 9, 1).

Володимир ТУХЛЯН, Рубець сумління, або що таке скрупульозність і ляксизм? // СЛОВО  
№3 (75)